

Historiske potetsorter dyrket i Norge

Versjon 16.03.2019

Et utvalg gamle potetsorter. Foto: Erling Fløistad, NIBIO

Innholdsliste

Abundance.....	3	Gullauge, Gul.....	12	Raude fra Skjåk.....	23
Aksel.....	3	Gullauge, Rød.....	13	Ringerikspotet.....	23
Arran Victory.....	3	Hjelvik.....	13	Rosenpotet	24
Aukrust IV.....	4	Hroar Dege.....	14	Rosenring	24
Asparges.....	4	Hårek.....	14	Russet Burbank.....	25
Beate.....	4	Ingeleivseple.....	15	Rutt.....	27
Bintje.....	5	Ivar.....	15	Rød Gulløye.....	27
Blå fra Onsøy.....	5	Iverpotet / Smaragd.....	16	Rød Kvæfjording.....	27
Brage.....	5	Jonsok.....	16	Sarpo mira.....	28
British Queen.....	6	Jøssing	16	Sharps Express.....	28
Bruse.....	6	Kerrs Pink.....	17	Shetland Black.....	29
Buddhisten fra Snåsa.....	6	Kerrs Pink med blått skall.....	17	Sparris.....	29
Dukkert.....	7	Laila	17	Svart Valdres	30
Early Puritan.....	7	Lang Svenske.....	18	Svart/Blå fra Skjåk.....	30
Early Rose.....	8	Lange's potet.....	18	Svartpotet fra Vegårshei.....	30
Eggeplomme.....	8	Mandelpotet.....	19	Sverre.....	31
Eigenheimer.....	9	Marius II	19	Tidlig blå fra Halden.....	31
Fjellfinn.....	9	Olsok.....	20	Troll	32
Fljota.....	10	Ottar.....	20	Tromøypotet.....	32
Foula Red.....	10	Peik.....	20	Truls	32
Gamle raude fra Aurland.....	10	Pimpernel.....	21	Tysk blå	33
Gammelraude.....	11	Prestkværn.....	21	Vestar.....	33
Garnet Chili.....	11	Purple Peruvian.....	22	Åspotet.....	34
Gjernespotet.....	11	Rauðar íslenskar (Gammal svensk rød).....	22		
Grom.....	12				

Om potetgenbanken og denne beskrivelsen

Den norske potetgenbanken holdes av NIBIO PlanteHelse på Ås i samarbeid med Graminor og Norsk genressurssenter. Genbanken vil, når alle sortene er på plass og dubletter identifisert vha gentesting, ha minimum 120 bevarte potetsorter.

Denne beskrivelsen er identisk med tidligere versjoner utarbeidet av Norsk Genressurssenter (NGRS), og er nylig hentet ut av arkiv i samarbeide med foreningen KVANN. Enkelte sorter er lagt til, om de er beskrevet i NordGens bok "Potatis i Norden", og da med tekst derfra. Små foto vil bli erstattet med større etter hvert som vi finner dem i arkivet, evt får tak i fra andre kilder.

Beskrivelsen viser et utvalg av potetsortene som allerede finnes bevart eller er på vei inn i genbank i Norge. Dette er sorter fra norsk potetforedling, gamle norske landsorter og gamle utenlandske sorter som har vært dyrket mye i Norge og som det fortsatt er interesse for å dyrke. Foreløpig finnes opplysninger og/eller bilder av en del av sortene, men potetsortbasen vil bli supplert med flere sorter etter hvert. Opplysningene om endel av sortene er mangelfulle, og vi er takknemlig for utfyllende opplysninger. Merk at en del av bildene er tatt før sortene er blitt virusrenset. Ferdig rensede poteter kan ha et litt annet, som regel bedre, utseende. Vi ønsker oss også bilder av sortene vi mangler bilde av.

Distribusjon av setteknoll i samarbeide med KVANN

Sortene som framkommer på listen nedenfor vil etterhvert bli tilgjengelig fra genbanken. NIBIO holder på med å virusrense og legge inn sorter og Genressurssenteret koordinerer utsending av miniknoller/settepoter av et antall sorter hver vår. Når alle sortene er på plass vil det bli etablert et fast system for distribusjon av settepotet i samarbeide med KVANN. Årets sorter er:

Beate
Brage
Gjernespotet
Hroar Dege
Ivar
Kerrs Pink, blå
Raude fra Skjåk
Shetland Black
Truls
Tysk blå

Forbud mot å gi bort eller selge poteter

Poteter er veldig utsatte for smittsomme plantesykdommer, og for å holde sykdommene i sjakk så godt som mulig, er all produksjon av settepotet strengt kontrollert. Det er kun én bedrift som produserer sykdomsfritt materiale til settepotetprodusentene, nemlig Overhalla Klonavlssenter, som KVANNs medlemmer også får sine knoller fra.

Norsk potetforvaltning er derfor restriktiv mht å importere poteter og til å spre innad i landet. Det er forbud mot å selge eller gi bort poteter som setteknoller dersom man ikke driver godkjent settepotetproduksjon. Altså:

Ikke spre potetsykdommer ved å gi bort settepoteter!

Abundance

Foto: Erling Fløistad

Abundance er en gammel engelsk sort som ble innført til Norge i 1895. Den ble tatt inn i dyrkingsforsøk over hele landet og fikk snart ry som en av de beste matpoteter. På forsøksgården Vågønes ved Bodø ble den dyrket fra 1921, og den ble etter hvert vanlig dyrket fra Nordland og nordover.

Etter lang tid med muntlige overleveringer fikk den etter hvert sortsnavnet 'Ebbedens' eller 'Ebbedense', som den nå heter mange steder.

Til genbanken er sorten kommet via en potetdyrker i Harstad. Hun hadde fått tak i de siste restene av sorten etter mangeårig dyrking på øya Lemmingsvær ved Senja. Til denne øya skal sorten ha kommet ca 1920 fra en fisker på Helgeland.

Aksel

En ny norsk tidlig sort, godkjent i 2000.

Poteten er rød i skallet, har runde knoller med relativt dype groehull, og med lysegult kjøtt.

Sorten er nokså melen.

Arran Victory

Foto: Erling Fløistad

Arran Victory ble foredlet fram i 1918 av en foredler ved navn Donald Mackelvie på Arranøyene vest for Irland. Det ble foredlet fram mange 'Arran-sorter' men Arran Victory regnes for å være den beste. Den fikk sitt navn i forbindelse med feiring av seieren i første verdenskrig.

Sorten er sein og gir stor avling. Potetene er runde eller litt ovale med middels dype øyne. Sorten har blålig skall og snøhvitt kjøtt. Potetene har svært høyt tørrstoffinnhold, noe som gjør at potene lett koker i stykker ved vanlig koking. Men potetene er kjent for svært god smak og egner seg godt til potetstappe. De er også gode til risting, baking, dampkoking og frityrsteking.

Aukrust IV

Foto: Svein Solberg & Simon Jeppson ©NordGen

Liten og gammel potetsort med opphav fra Lom. Også kjent under navnet «Gammelraude». Poteten har god matkvalitet, med mange små knoller med ujevnt rødt skall og mange dype groehull. Blomstene er fiolette.

Asparges

Aspares og Sparris finnes begge i genbanken og kan være samme sort. Sparris finnes også i NordGens genbank og er der oppgitt å komme fra Sverige. Opphavet til sorten er imidlertid ukjent. Sparrispotet har vært noe dyrket som en delikatesspotet.

Foto_ NordGen

Knollene har en spesiell avlang form med markerte "øyenbryn". Avlingen består ofte av mange relativt små knoller. Plantene kommer sent i gang, men får etterhvert en frodig vekst. Den blomstrer rikt med mange rødfiolette blomster. Sorten har høyt innhold av glykoalkaloider og man bør derfor ikke spise for mye Sparrispotet.

Beate

Foto: Erling Fløistad

Sorten 'Beate' har i flere tiår vært den mest brukte potetsorten her i landet, men nå har andre sorter begynt å ta over markedet.

'Beate' er en norsk sort som ble foredlet fram ved Norges Landbrukshøgskole, og har vært dyrket siden slutten av 60-tallet. 'Beate' er en krysning mellom sorten Carnea og en krysning mellom Don Star og Åspotet, og den ble foredlet fram av A. P. Lunden ved Institutt for Plantekultur, NLH, Ås i 1966.

'Beate' egner seg til mange slags bruk, og den koker ikke i stykker. Den regnes for å være en matpotet av middels god kvalitet. Knollene er langovale, noe flattrykkte med grunne øyne. Skallfargen er rød og kjøttfargen er hvit. Grohull og groanlegg har sterkere farge enn resten av knollen.

'Beate' er en halvsein sort som gir middels avling. Planten er middels høy plante med opprett vekst og som dekker middels godt. Blomstene er middels store og rødfiolette, men sorten blomstrer sparsomt og får sjelden toppepler.

'Beate' er resistent mot potetkreft, svak mot tørråte på riset, men ganske resistent på knollene. Meget sterk mot flatskurv.

Bintje

Bintje er en nederlandsk sort som ble sendt ut i 1910. Sorten er en krysning mellom sortene Munstersen og Fransen.

Knollene er store, langovale med grunne øyne. Potetene har meget pen form, med glatt, blankt og hvitt skall. Kjøttfargen er gul. Bintje er en god matpotet, men er også mye brukt av potetindustrien der den er lite utsatt for misfarging.

Plantene er middels høye med overhengende kraftig vekst som dekker godt. Grov, antocyanfarget stengel. Den blomstrer sparsomt med få og små hvite blomster. Ingen toppepler.

Sorten er meget svak mot tørråte, på både ris og knoller, og er heller ikke resistent mot potetkreft. Meget svak mot Phomaråte.

Blå fra Onsøy

Erling Olsen fikk denne sorten fra Østfold til sin samling for omkring 40 år siden. Det fulgte ikke med noen spesiell omtale av sorten, bortsett fra at den skulle være mye brukt og en svært gammel sort i distriktet.

Sorten har blått, litt rødlig skall. Kjøttet er hvitt og knollene blir gjerne store med dype grohull. Den gir jevnt stor avling og modner middels tidlig.

Brage

Brage er en norsk sort fra 1988. Den er avkom fra en krysning mellom Ottar x Pentland Javelin. Knollene er runde med grunne grohull. Skallet er rødt, mens kjøttfargen er hvit. Brage er en halvtidlig sort. Brage er en god matpotet, middels melen. Den er primært en matpotet, men kan også brukes til chips.

Brage er resistent mot potetkreft. Den har svak resistens mot tørråte på ris, men er sterk mot tørråte på knollene.

British Queen

British Queen er en engelsk sort som er kjent fra 1894. Den har oppstatt fra en krysning mellom 'Victoria' og en frøplante fra 'Old Blue Don'.

Sorten er middels tidlig med gul skallfarge og hvitt kjøtt. Formen er rundoval til oval av middels størrelse og middels dype øyne.

British Queen er en halvsein god matkvalitet, med høgt tørrstoffinnhold. Knollene blir melne ved koking.

Plantene er middels høye og dekker godt. Stengelene er grønn stengel med antocyanfarging. Blomstene er hvite og sitter i klynger som ligner snøballer som stikker opp over bladmassen på lange skaft. Svært rik blomstring.

British Queen er mottakelig for potetkreft og tørråte.

Sorten har mange tilhengere og fra Valnesfjord i Nordland fortelles det at sorten kom dit med engelske soldater i 1940. Potetskrell fra soldatenes kjøkken havnet i møkkakjelleren og spirte til nye potetplanter neste vår. Obseervante bønder synes poteten var svært god og tok vare på sorten. Og etterkommere etter disse potetene dyrkes fortsatt der.

Bruse

Foto: Erling Fløistad

Sorten er foredlet fram ved Institutt for Plantefag, NLH (nå UMB) i 1998. Bruse er resultatet av en krysning mellom den nederlandske chipssorten 'Lady Rosetta' og en gammel norsk landsort, 'Hedemarkspotet'.

Bruse er en halvsein sort som først og fremst egner seg til produksjon av potetchips, da den gir chips av meget fin farge. Knollene er runde med middels dype grohull og med lysgul kjøttfarge. Skallet er rødt.

Bruse er resistent mot potetkreft, men svak mot tørråte på riset. Middels tørråteresistens på knollene.

Buddhisten fra Snåsa

Dette er en relativt ny sort som tas vare på i potetgenbanken fordi den har spesiell farge og spesielt utseende.

Sorten har en nokså ordinær rundaktig fasong og med nokså djupe grohull. Det som gjør sorten spesiell er fargen. Vi har mange sorter med kvit grunnfarge og med røde flekker av forskjellig størrelse. Snåsa-poteten har samme oppbyggingen, men det kvite er erstattet med en skittengul farge og flekkene er nærmest brune. Ingen kjente sorter i Norge har slik fargekombinasjon, og det er denne som gjør sorten både spesiell og interessant.

Foto: Erling Fløistad

Årsaken til at sorten også har et spesielt navn er uklart. Erling Olsen forteller at han fikk sorten fra Botanisk hage i Bergen og forhistorien er at en mann fra Snåsa tok med seg sorten fra ei chilensk øy ute i Stillehavet på ei feriereise i 2004 eller 2005. Da han kom heim overlot han noen knoller til andre og disse har igjen spredt sorten videre. Importøren sjøl har ingen forklaring på det spesielle navnet sorten har fått i Norge. Han har i hvertfall ikke gitt den navnet, og han har den heller ikke til dyrking lenger.

Dette er et eksempel på at en potetsort har kommet il Norge på høyst ureglementert vis. Spesielle egenskaper og interesse for å dyrke sorten er årsaken til at den er tatt inn i genbanken, der den altså tas vare på som friskt og kontrollert materiale.

Dukkert

Foto: Erling Fløistad

Dukkert er en gammel landsort, muligens fra Tyskland. Den er kjent fra sortsforsøk i Norge allerede på 1800-tallet.

Knollene er små og velformede, rundovale og sterkt flattrykete. Skallet er hvitt med grunne øyne. Fruktkjøttet er også hvitt. Sorten er tidlig, med knapt middels avling. Tørrestoff- og stivelsesinnhold er middels.

Planten er middels høy med overhengende vekst og helt grønne stengler. Blomsten er hvit, men den blomstrer svært lite, dvs. at blomsterknoppen faller nesten alltid av i knoppstadiet. Bare enkelte blomster når å åpne seg under særlig gunstige forhold.

Dukkert er immun mot potetkreft, men meget lett utsatt for tørråte både på ris og knoller. Meget mottakelig for flatskurv.

Early Puritan

Early Puritan oppsto i USA enten som frøplante eller mutasjon fra sorten 'Beauty of Hebron'. Early Puritan var en av de viktigste tidligsortene i Oslo-området på 1950-tallet.

Potetene er ovale og flattrykete, med middels dype øyne med tydelige 'øyebyrn'. Skallfarge er gul og kjøttet hvitt. Sorten gir middels avling med god knollstørrelse og god matkvalitet. Planten er middels høy men dekker godt. Blomstene er hvite.

Sorten er ikke immun mot potetkreft og ganske mottakelig for tørråte, både på ris og knoller. Den blir også ofte angrepet av virus.

Early Rose

Foto: Erling Fløistad

Early Rose, Rosenpotet og andre sorter med lignende navn kan være samme sort, men det er ikke tilstrekkelig undersøkt. Begge disse går for å være svært gode matpoteter og de har en betydelig skare av tilhengere som vanskelig kan unnvære slike poteter. Mens Rosenpotet oppgis å være en tysk sort, skal Early Rose ha oppstått fra frø fra sorten 'Garnet Chili' i 1867. Sorten var med i Forsøg med ny Potetsorter i 1874 omtalt i Anden beretning om Ladegaardsøens Hovedgaard for Aarene 1872 og 1875.

Sorten er svært tidlig. Knollene er runde til ovale og litt flattrykete med middels dype øyne og markerte lange øyenbyrn. Skallet er lyse rødt, men kjøttet er hvitt, ofte med en svak rødfarge i karstrengene.

Plantene er middels høye med noe åpent ris. Rik blomstring med hvite blomster. Sorten er svak mot tørråte.

Begge sortene finnes i genbanken sammen med andre sorter med lignende navn; Rosen, Rosenring og en landsort som kalles Rosenpotet fra Nøbben. Det er genbankens aksesjon med navn Early Rose som er klar for oppformering. Sammenligning av alle

«Rosensortene» må vente til en senere anledning.

Eggeplomme

Foto: Bi-O 2019 copyleft

Eggeplomme er en gammel dansk sort med små, runde og gulfargede knoller, både på skall og spesielt i fruktkjøttet. Sorten er meget smakfull, mild og søtlig på smak. Knollene har en fast konsistens, også etter koking.

Navnet har den fått på grunn at et spesielt mørkt gult fruktkjøtt. Den anbefales også som salatpotet.

Eigenheimer

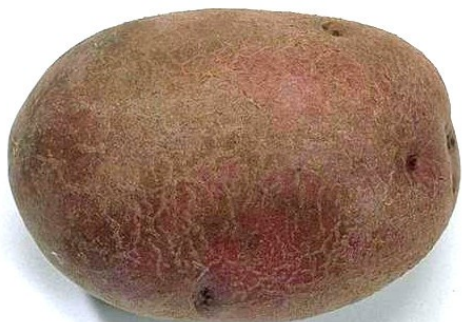
Foto: Bi-O 2019 copyleft

Eigenheimer var i 1920 og -30 åra den mest anbefalte sorten nordover i landet og i høyereliggende strøk i Sør-Norge. Den gang gikk sorten under navnet 'Sagerud'. Sorten er halvtidlig og mange har fortsatt å dyrke sorten på grunn av sin gode kvalitet som matpotet.

Knollformen er imidlertid ikke så god; potetene er kantete, uregelmessige og den har dype grohull.

Skallfargen er svakt gul og kjøttfargen er klart gul. Potetene har høyt tørrstoffinnhold.

Fjellfinn

*Foto: Staffan Erlandsson and Kerstin Brismar
©NordGen*

Halvsein lokalsort fra Nord-Norge. Knollene er langovale og noe flate med rød skallfarge.

Kjøttfargen er gul, men litt rødfarge kan også forekomme. Groene er rødfiolette. Plantene har noe antocyanfarge i riset, særlig i eldre blad, og rødfiolette blomster.

Fjellfinn er ikke resistent mot potetkreft, og er svak mot tørråte på ris og knoller.

Fljota

Foto: Erling Fløistad

Sorten kom fra Granvin til Snertingdal ca 1990. Det er ikke kjent hvor gammel sorten er, men det gamle norske navnet, som forøvrig betyr "tidlig", tyder på at det er en sort som har vært dyrket lenge i Norge.

Knollene er rundaktige med svakt rød skallfarge og med hvitt kjøtt. Blomsterfargen er hvit. Sorten kan høstes relativt tidlig, slik navnet antyder, men det hevdes at smaken på potetene blir bedre etter jul. Da vil noen si at poenget med en tidligpotet er borte, men på den annen side er det i tilfelle en spesiell og interessant egenskap hos en potetsort.

Foula Red

Sorten har sitt navn fra den mest fjerntliggende bebodde (ca 30 innbyggere) øya på de britiske øyer, beliggende 20 miles vest for Shetlandsøyene. Den lille og værharde øya har sin egen potetsort (og en egen sauserase) som naturlig nok har tilpasset seg et hardt og fuktig kystklima gjennom mange generasjoner.

Poteten er avrundet, noen ganger nyreformet, med svært grunne øyne og med rosarødt og litt grov og matt overflate. Kjøttet er ensfarget lysegult. Potetplanten har uvanlig store, mørk grønne og flate blader, med litt rosarødt skjær på stilkene og med hvite blomster. Men selv om plantene er store og frodige, og mer motstandsdyktig mot tørråte enn mange andre gamle sorter, er avlingen relativt liten. Foula Red er en relativt sen potetsort.

Gamle raude fra Aurland

Gamle raude fra Aurland er en sort som er blitt dyrket på gården Vikesland i Aurland i minst 100 år. De eldste på gården har fortalt at sorten i sin tid muligens kom fra Nordfjord. Sorten er god å spise og god til baking, dvs. til å lage lomper og lefser av. Sorten lagrer godt og poteter kan holde seg langt utover sommeren. Skallfargen er mørkt rød og knollene har ujevn overflate med dype grohull. Kjøttfargen er lyst rød, noe som skiller den tydelig fra andre sorter. Blomstene er hvite.

Gammelraude

Dette er en gammel landsort som har vært dyrket i Lom og i områdene omkring "så lenge man kan huske". Noen poteter ble sendt fra heradsagronom i Lom Olav Svestad til Erling Olsen omkring 1970, og han har siden tatt vare på sorten.

Gammelraude er kjent for å ha svært god matkvalitet. Sorten gir mange og små knoller med ujevn overflate og dype grohull. Skallfargen er mørk rød og blomstene er fiolette.

Foto: Erling Fløistad

Sorten er sannsynligvis den samme som blir bevart i NordGens nordiske samling under navnet Aukrust, som også er et kjent gårdsnavn i Lom.

Garnet Chili

Dette er en svært gammel sort som oppsto i staten New York i USA. En prest ved navn Chauncey Goodrich fikk tilsendt poteter fra Panama til å drive avl og foredling på potet. Blant annet fikk han en sort med rødt skall som het 'Rough Purple Chili', som ble oppgitt å være en nokså primitiv og opprinnelig sort i Sør-Amerika.

Fra denne sorten tok han i 1852 frø som ble sådd året etter og blant alle frøplantene ble en type valgt ut, og denne ble etterhvert sorten Garnet Chili. Sorten ble lansert i 1857, og den spredde seg raskt. Sorten har lyst rødt skall, hvitt kjøtt og er ganske tidlig.

Garnet Chili har gitt opphav til mange senere kjente sorter som Early Rose, Early Puritan og Magnum Bonum.

Gjernespotet

Dette er en sort som Erling Olsen fikk sammen med flere andre sorter av en overassistent ved Moss meieri på 1970-tallet. Noen opplysninger om sortens opphav og historie fulgte ikke med, men det er sannsynlig at den har fått navnet sitt fra en gård som heter Gjernes, der den er blitt dyrket. Det er flere steder i Norge som har gårder med dette navnet, f.eks. Halden, Risør og Voss, og det er derfor ikke godt å si hvor den kommer fra.

Foto: Erling Fløistad

Sorten har rødt skall og kvitt kjøtt. Fasongen er langt på veg rund og sorten har nokså djupe grohull. Ellers har ikke sorten noen spesielle egenskaper.

Grom

Grom er en norsk sort, foredlet fram ved Institutt for plantekultur, NLH og godkjent i 1999. Sorten er en krysning av sortene Early Puritan og Rutt. Knollene er ovalrunde med meget flate øyne, har rød skallfarge og meget lys gul kjøttfarge.

Grom er en meget god, noe melen, og halvtidlig matpotetsort. Avlingspotensialet er middels stort. Grom er svak mot tørråte på riset, men til å være en halvtidlig sort er den uvanlig sterk mot tørråte på knollene. Sterk mot phomaråte, men svak mot fusariumsråte.

Det finnes en polsk sort med samme navn.

Gullauge, Gul

'Gulløye' er en halvtidlig-halvsein matpotet. Sorten er populær og har vært dyrket i Nord-Norge i over 100 år. Gulløye dyrkes i dag stort sett nord for Polarsirkelen. Gulløye er gourmetpoteten med stor P i Nord-Norge og dyrkes i dag med beskyttet opprinnelsesmerking; Gulløye fra Nord-Norge.

Gulløyet kom til Nord-Norge tidlig på 1900-tallet, med rallare som vandret over kjølen fra Sverige. Det er de små røde grohullene eller "øyen" som er bakgrunnen for potetens navn.

Gulløye er en skjør potet som lett sprekker under opptak og lagring, og må derfor behandles forsiktig. I gamle dager ble lyden av et gulløye som sprakk under innhøstningen, sett som et kvalitetstegn for årets avling.

Gulløye har kraftig potetsmak, melen konsistens og delikat, gult kjøtt. Knollene er rundovale og svakt flattrykete med middels dype grohull. Både det spesielle nordnorske klimaet, og det faktum at poteten får sollys døgnet rundt i vekstsesongen, er med på gi Gulløye fra Nord-Norge sitt særpreg.

Foto: Åsmund Asdal

Foto: Svein Solberg & Simon Jeppson ©NordGen

'Gulløye' er ikke resistent mot potetkreft og er svært lite motstandsdyktig mot tørråte på ris og knoller. Den dyrkes derfor hovedsakelig i distrikter der tørråte ikke opptrer, dvs. i Nord-Norge og fjellbygder i sør. Sorten smittes lett av virussykdommer, særlig potetvirus Y. Poteten har over middels tørrstoffinnhold, men lavt sukkerinnhold.

Planten er knapt middels høy, med noe overhengende ris som dekker dårlig. Sorten blomstrer sjelden med svakt rødfiolette kronblad. Potetene har høyt tørrstoffinnhold. Sorten er halvtdilig. Gullauge gir lite avling i Sør-Norge, med gode avlinger i Troms og Finnmark.

Gullauge, Rød

Foto: Harald Bjørn Gideonsen

Sorten Rød gullauge er en rød mutant av vanlig Gul gullauge. Se denne for flere opplysninger om sortens egenskaper.

Hjelvik

En vinterdag i 2007 fikk Genressurssenteret en telefon fra Volda om en potetsort som burde bli bevart i genbank, nemlig

Dette var avlingen fra tre miniknoller av Hjelvikpotet dyrket på Gjerstad i Surnadal sommeren 2013. Foto: Per Bjarte Gjeldnes

'Hjelvikpoteta'. Poteten hadde blitt tatt vare på i slekta i mange generasjoner; "Men nå har jeg ingen etterkommere som vil ta vare på sorten lenger så nå må Genressurssenteret ta over ansvaret".

Foto: Per Bjarte Gjeldnes

Og sorten viste seg å ha svært god matkvalitet. Potetene har god form med grunne grohull og er hvit både på skallet og i potetkjøttet. Sorten er en utenlandsk sort som sannsynligvis ble innført til Hjelvik, der den fikk sitt nåværende navn. På 1920-

tallet var den også med i offentlige forsøk med potetsorter, og den ble dyrket mange steder i landet fram til mer høytytende sorter overtok.

Hroar Dege

Sorten er kommet fra Hveem forsøksgård for potet, som i sin tid fikk sorten fra den kjente kokken og potetentusiasten Hroar Dege. Hvor han fikk dem fra, eller hvor gammel sorten er er ikke kjent.

Sorten er halvsein og gir gode avlinger med til dels store knoller. Potetene er noe kantete og ujevne. Skall- og kjøttfargen er lys gul til hvit. Sorten er tørrstoffrik og koker lett i stykker. Sorten er tørr og melen og er en god potet for de som liker melne poteter.

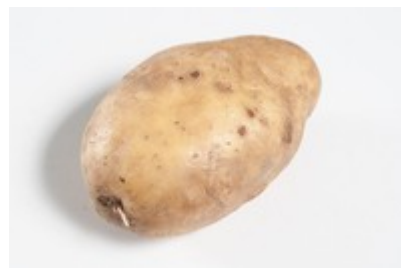

Foto: Erling Fløistad

Hårek

Foto: Svein Solberg & Simon Jeppson ©NordGen

Hårek NGB-nummer 3468

Pimpernel x Beate. Institutt for plantefag, NLH, 1985.

Halvsein matpotet. Sorten viste bra resultater i Nord-Norge og var en del dyrka i Nordland fylke, men ble tatt ut av sortslista 1993.

Knollene er ovale og har bra form. Skallfargen er rød, med rødt pigment både i korklaget og i bark parenkymet under. Grohola har sterkere rødfarge enn skallet ellers. Kjøttfargen er meget svak gul.

Hårek er resistent mot potetkreft, middels mot standsdyktig mot tørråte på ris og knoller, men svak mot flatskurv. Sorten har videre meget bra motstandskraft mot fomaråte og rustflekksjuke (TRV og MPTV).

Knollene har over middels tørrstoffinnhold og Hårek har gitt god matkvalitet også i strøk med kort kjølig veksttid.

Tekst: Hentet fra boken Potatis i Norden / Pohjolan Perunat ©NordGen

Ingeleivseple

Avling fra tre miniknoller av Ingeleivseple, dyrket i Surnadal sommeren 2013, tilsammen 90 nye poteter med stort og smått! Foto: Per Bjarte Gjeldnes

Foto: Erling Fløistad

Sorten stammer fra Lom der herredsaagronom Svestad omkring 1970 hadde tatt vare på sorten som etter sigende skulle ha vært dyrket i Lom og bygdene omkring "så lenge man kunne huske". Sorten er spesiell ved at den gir mange og små poteter, en egenskap som det har vært interesse for ved dyrking av delikatessepoteter til restauranter o.l.

Knollene er mørkerøde med hvite halvmåneformede flekker rundt grohullene. Potetene er faste og fine i kjøttet. Potetplanta har mange tynne stengler og har lilla blomster. Ellers er sortsnavnet et eksempel på at eple eller jordeple mange steder ble brukt som betegnelse for potet. Men hvem Ingeleiv var er det ingen som vet.

Ivar

Mangler info.

Iverpotet / Smaragd

Potetens opprinnelse er ukjent, og har fått navn etter en bonde ved navn Iver som dyrket den. Det er også foreslått at sortens rette navn er 'Smaragd'. Hvis det er riktig er dette ikke noen spesielt gammel sort, siden en sort med dette navnet ble godkjent i Tyskland i 1968.

Sorten har store knoller med lys gult til hvitt skall og kjøtt. Matkvaliteten er god for de som liker en tørr og melen potet. Iverpoteten har et stort og kraftig ris med lilla blomster.

Foto: Erling Fløistad

Jonsok

Jonsok er en norsk tidlig matpotetsort som ble foredlet fram ved NLH som en krysning mellom sortene Saskia x Ulster Prince. Sorten ble godkjent i 1974. Mange husker sorten fra 1970 og -80-tallet.

Knollene er store og langovale med hvit skall- og kjøttfarge. Noe dype grohull og rød fiolette groer. Sorten setter få knoller med korte utløpere, men den gir stor avling. Tørrestoffinnholdet er lavt. Sorten er sterk mot mørkfarging. Plantene er middels høye med opprett vekst og få stengler. Blomstrer rikelig, med stor blomsterstand med lange blomstergrener og store hvite blomster. Jonsok er resistent mot kreft.

Jøssing

Foto: Svein Solberg & Simon Jeppson ©NordGen

Jøssing er en halvsein matpotetsort foredlet fram ved NLH. Den er en krysning mellom sortene Louis Botha og Richters Jubel. Sorten ble dyrket allerede under krigen, men ble ikke godkjent før i 1945 og fikk da navn etter hedersbetegnelsen på gode motstandsfolk i krigsåra. Sorten ble dyrket mye på Østlandet og i Trøndelag i noen tiår etter krigen. I 1981 ble den tatt ut av Norsk sortsliste.

Potetene er ovale med hvitt skall og hvitt fruktkjøtt. Blomstene er blå. Jøssing er resistent mot potetkreft, men nokså mottagelig for tørråte.

Kerrs Pink

Sorten 'Kerrs Pink' kommer fra Skottland og kom på markedet i 1917. Sorten har i mange tiår vært en hovedsort i norsk potetdyrking og går for å være en god matpotet med høy kvalitet.

Knollene er store, tverrovale og noe uregelmessig flattrykete. Skallfargen er lyserød og fruktkjøttet er hvitt. Øynene (groper i skallet) er middels dype til dype. Groen er rød fiolett. 'Kerrs Pink' er en sein matpotet som gir middels avling. Tørrestoffinnholdet er middels høyt. Sorten egner seg også til chips-produksjon med skrellesvinnet er stort på grunn av gropene/øynene i skallet.

Sorten blir sterkt angrepet av tørråte, både på ris og knoller, men er immun mot potetkreft. Planten er opprett og meget høye med tykk og kraftig stengel. Sterkt anthocyanfargete internodier, bladstilker og midtnerver. Sorten blomstrer rikelig med middels store hvite blomster. Den setter sjelden toppepler med frø.

'Kerrs Pink' er avkom etter en krysning av sortene 'Fortyfold' og 'Smiths Early' Foreddler er James Henry, Banffshire, Skottland.

Kerrs Pink med blått skall

Sorten i potetgenbanken som vi kaller Kerrs Pink med blått skall er en mutant av den opprinnelige sorten 'Kerrs Pink' fra Skottland. Øvrige egenskaper er de samme som for den vanlige Kerrs Pink.

Blå mutanter av Kerrs Pink har oppstått mange ganger. Denne klonen ble funnet av Erling Olsen i en åker med Kerrs Pink i 1970. Han forteller at skallfargen er såpass sterk at ferdig kokte poteter også er svakt blå etter at skallet er fjernet.

Kerrs Pink er en svært god matpotet, men nokså utsatt for sykdom, spesielt tørråte. For øvrige opplysninger, se Kerrs Pink.

Foto: Erling Fløistad

Laila

Foto: Erling Fløistad

Laila er en krysning mellom Pimpernell og en krysning mellom sortene Doon Star og Åspotet. Sorten er norsk og foredlet fram av A. P. Lunden og Lars Roer ved Institutt for plantekultur, Norges landbrukshøgskole. Sorten ble sendt på markedet i 1969.

Potetene har pen form og er langovale med grunne grohull. Skallfargen er lys rød og kjøttfargen er svakt gul. Skallet er tynt og kan flasse litt av. Laila er en matpotet med noe under middels tørrstoffinnhold. Kvaliteten er god om høsten, men blir noe dårligere etter lagring.

Laila er halvtidlig og gir stor avling. Planten er middels høy med svakt overhengende ris. Potetplantene vokser raskt den første tiden etter spiring og dekker tidlig. Svak antocyanfarge nederst på stenglene. Knollene løsner lett fra riset.

Laila blomstrer sparsomt med middels store og lyst rødfiolette blomster. Toppepler er sjeldent.

Laila er resistent mot potetkreft, men svak mot tørråte på ris og knoller. Svak mot flatskurv.

Lang Svenske

Foto: Svein Solberg & Simon Jeppson ©NordGen

NGB-nummer 3168. Halvsein lokal matpotetsort sort fra Nord-Norge. Sorten har vært i spredt dyrking i lang tid i Nordland og Troms.

Knollene er lange med blå skallfarge og gul kjøtt farge. Knollene har blåfarge i karstrengningen. Groene er blåfiolette. Plantene har sterk antocyanfarge i stengler og bladfinner. Blomstene er kvite.

Lang svenske er ikke resistent mot potetkreft. Den er også svak mot tørråte og smittes lett med potet virus Y.

Knollene har relativt høgt tørrstoffinnhold og god matkvalitet

Tekst: Hentet fra boken Potatis i Norden / Pohjolan Perunat ©NordGen

Lange's potet

Knoller av Doktor Langes potet, med mørk blå skallfarge. Foto: Knut Ljosland

Foto: Ørnulf Ødegaard

I følgebrevet som fulgte denne sorten, som kom fra Kristiansand i 1998, sto følgende: "Rundt århundreskiftet ble den innført i Bjelland sogn, Vest-Agder av distriktslege Lange. Lokalt har den derfor fått navnet 'Langes potet'.

Sorten er spesiell og ligner ikke på noen andre kjente sorter. Skallfargen er mørk blå, nesten svart og skallet kan være noe skjellaktig. Kjøttfargen er varierende, helt fra mørk blå til knoller med hvite partier. Knollene er avlange og med nokså jevn overflate. Sorten er halvtidlig og den har hvit blomsterfarge.

Mandelpotet

Mandelpotet er en gammel landsort som er kjent siden 1800-tallet. Synonyme navn er Langpotet og Krokeple. Sorten dyrkes kommersielt ennå og er en populær matpotet med svært god kvalitet. Den dyrkes særlig i nordre Østerdalen og Gudbrandsdalen som en spesiell kvalitetspotet. Mandelpotet dyrket i Oppdal selges med beskyttet geografisk betegnelse: Fjellmandel fra Oppdal.

Knollene er små og meget langstrakte, noe flattrøkt og gjerne noe krokete. Skallet er hvitt med grunne øyne og kjøttet er gult. Mandelpotet er en halvsein sort som gir liten avling. Potetene har høyt tørrstoffinnhold. Kvaliteten blir ekstra ved svak nitrogen-gjødsling.

Planten er middels høy med en grenet og sterkt anthocyanfarget (sortbrun) stengel. Blomstene er middels store og hvite. Blomstringen er middels til rik. Toppepler med frø forekommer sjelden. Mandelpotet angripes meget sterkt av tørråte, både på ris og knoller. Den er heller ikke resistent mot potetkreft.

Foto: Åsmund Asdal

Marius II

Foto: Svein Solberg & Simon Jeppson ©NordGen

Marius II var en av de viktigste sortene i Norge i perioden 1920–1955, og den blir fortsatt dyrket av noen entusiaster som ikke kan tenke seg noen bedre matpotet. Sorten Marius stammer fra Polen der den ble lansert allerede i 1893.

Denne sorten var sterkt utsatt for potetkreft og etter hvert kom sorten Marius II uten at det helt er kjent hvor denne sorten kom fra. Potetene er røde, noe uregelmessige i formen og det har lett for å bli mye småpoteter. Men poteten er god å spise og den har god lagringsevne.

Olsok

Olsok er en halvtidlig sort foredlet fram ved Forus forsøksgård i 1965, og er en krysning mellom sortene Kerrs Pink og Venus.

Knollene er store og tverrovale, litt kantete og med dype grohull. Skallfargen er svakt rød og kjøttet er hvitt. Planten er høy til middels høy med opprett og noe stivt ris. Sterk antocyanfarge i stengelen og sparsom blomstring. Middels store til store rødfiolette blomster.

Foto: Ove Hetland

Olsok gir store avlinger, men er lite lagringssterk. Sorten har lavt tørrstoffinnhold og den er ikke regnet for å være blant de beste matpotetene. Olsok er resistent mot potetkreft, men meget svak mot tørråte både på ris og knoller. Olsok ble mye dyrket i Norge til utpå 1980-tallet.

Ottar

Ottar er en norsk sort sendt ut fra Institutt for plantekultur ved NLH i 1974. Den stammer fra en krysning mellom sortene Doré og Pimpernel. Ottar avslutter veksten tidlig og er derfor spesielt egnet for dyrking i Nord-Norge.

Knollene er knapt middels store, rundovale til ovale med grunne grohull. Den har en fin form med rødt skall og gul kjøttfarge. Ottar har meget god matkvalitet og høyt tørrstoffinnhold. Den er noe svak mot mørkfarging.

Planten har spede stengler med svak antocyanfarge. Bladene er mørkt grønne og noe blanke. Blomstringen er sparsom. Blomstene er små og har lyst rødfiolette kronblad. Toppepler er sjeldne. Ottar er resistent mot potetkreft, og har ganske bra resistens mot flatskurv. Den er svak mot tørråte på riset, men relativt sterk mot tørråte på knollene.

Peik

Peik er en norsk sort, foredlet ved Institutt for plantekultur, NLH og sendt ut i 1984. Sortens opphav er en krysning mellom Sarturna og en nummersort.

Knollene er ovale og meget pene på form. Skinnfargen er lys rød, mens kjøttfargen er svakt gul. Grohullene er grunne. Knollene er store, ofte for store som matpotet selv om matkvaliteten er god. Peik er halvsein, gir stor avling og er ganske lagringsterk. Potetene kan også brukes til pommes frites. Middels tørrstoffinnhold.

Planten har opprett vekst, med høyt og kraftig ris, med relativt få kraftige stengler. Planten har middels stor blomsterstand med svakt rødfiolette blomster med hvite spisser. Peik er resistent mot potetkreft. Noe resistens mot tørråte på riset, sterk motstand på knollene.

Pimpernel

Pimpernel har vært og er fortsatt en populær sort, først og fremst på grunn av svært god matkvalitet. Soten stammer fra Nederland i 1953 og den er oppstått etter krysning av sortene Populair og Mulder K 101.

Pimpernell spirer seint og vokser seint i begynnelsen. Planten har mange kraftige stengler og høyt opprett ris som dekker godt. Sorten er sterk mot tørke. Den har kraftig rotsystem og setter lange utløpere som ligger spredt og av og til vokser ut av drillen.

Foto: Åsmund Asdal

Knollene er middelstore, ovale til langovale og med grunne øyne. Mørkt rødt skall og sterk gul kjøttfarge. Sein til meget sein sort. Knollene har lang dvaletid og er meget lagringssterk.

Pimpernell brukes både til matpotet og fabrikkpotet, men den blir ofte mørkfarget etter skrelling. Meget høyt tørrstoffinnhold og meget god matkvalitet.

Blomstringa er middels rik, blomsterstanden kort med middels store, sterkt rødfiolette blomster. Vanligvis noe toppepler.

Pimpernell er resistent mot potetkreft, og er også sterk mot tørråte på ris og knoller. Svak mot flatskurv.

Prestkværn

Foto: Svein Solberg & Simon Jeppson ©NordGen

Prestkværn kommer også fra NLH og er en krysning mellom Kerrs Pink og Richters Jubel. Sorten ble gitt ut i 1938 og ble noe dyrket på Østlandet, men fikk aldri noe stort omfang.

Knollene er ovale med meget fin form. Skall- og kjøttafergen er hvit. Plantene har kraftige stengler, høyt ris og hvite blomster. Prestkværn er resistent mot potetkreft, men lite motstandsdyktig mot både tørråte og andre sykdommer og virus. Knollene har middels høyt tørrstoffinnhold, god matkvalitet og gode kokeegenskaper.

Purple Peruvian

'Purple peruvian' er en primitiv sort som sies å være oppstått i Peru og som siden har kommet til Europa. Purple peruvian poteter skal ha vært blant de første potettypene som ble brukt av inkaenes konger.

Potetene er avlange (kalles fingerlig potatoes), har dype grohull og har mørk blåfarge tvers gjennom. Sorten er sein og krever lang veksttid, ca 120 dager, men er godt hardfør i norsk klima.

Rauðar íslenskar (Gammal svensk rök)

Foto: Svein Solberg & Simon Jeppson ©NordGen

Meget gammel sort og muligvis en af de første der kom til Island omkring 1760. Man mener at den var en af de sorter som svenskeren Jonas Alstromer bragte med sig fra Holland og Frankrig i årene mellem 1720 og 1730. Den dyrkedes også i Finland, Norge og Sverige. Den dyrkes stadigvæk i ret stort omfang i Island men kun i ubetydelig grad i de andre nordiske lande.

Middelsen spisesort der sætter mange knolde under hver plante og de kan blive ret små hvis vækstperioden ikke er tilstrækkelig god.

Knoldene er runde-kort ovale, lidt fladtrykkte, med dybe øjne og lidt dybt navlefeste. Huden er rødviolet, kødfarven gul men ofte er rødlig farve i ledningsvævet.

Spireme har rødviolet farve.

Blomstring er ret sjælden men blomsterne er små og hvide med rødviolet skær. Bær ser man ikke. Sorten er resistent mod kartoffelbrok men modtagelig for skimmel på top og knolde og meget modtagelig for virus Y. Den er modstandsdygtig mod almindelig skurv og sortbenssyge og meget modstandsdygtig mod jordbårne virussygdomme som forårsager indre ”mst” især PMTV (mop top).

Rauðar íslenskar kan opnå høj - meget høj tørstofindhold og er gode spisekartofler. De kan have en sødlig smag og bliver mørkfarvede ved stegning på grund af højt sukkerindhold.

Tekst: Hentet fra boken Potatis i Norden / Pohjolan Perunat ©NordGen

Raude fra Skjåk

Foto: Erling Fløistad

Denne sorten kommer fra det samme søskenparet i Skjåk som ga oss de svart/blå Skjåspotetene for ca 40 år siden.

Knollene er lang-ovale med svært jevn overflate, noe som er sjeldent hos sorter som er 100 år gamle eller mer. Skallfargen er lys rød med hvite striper eller hvite felt. Sorten ble holdt for å være en god matpotet og den ga gode avlinger.

Det ble spesielt sagt at den var god å varme opp, dvs. at smak og spisekvalitet holdt seg godt også om potene ble kalde og deretter oppvarmet til et kveldsmåltid eller til neste dag.

Avling av tre miniknoller av sorten Raude fra Skjåk dyrket i Surnadal sommeren 2013. Foto: Per Bjarte Gjeldnes

Ringerikspotet

Foto: Åsmund Asdal

Ringerikspotet er en gammel landsort med kjent dyrkingshistorie fra ca 1865. Det er noe usikkert hvor poteten opprinnelig er kommet fra, men det antas at den kom fra botanisk hage i Oslo til gården Søndre By i Hole en gang midt på 1860-tallet av bonde, stortingsmann og ordfører Morten Ludvig Sundt.

Gården ble da solgt til Jens Aabel som begynte å dyrke poteten i et større omfang. Ringerikspotet har etter han også gått under navnet Aabler. Poteten er fra 2007 et produkt med beskyttet geografisk opprinnelse med navn "Ringerikspotet fra Ringerike".

Ringerikspotet er kjent for sin svært gode matkvalitet og blir regnet som en delikatesspotet. Skallfargen er rosa til rød. Knollene er tverrovale med dype øyne. Kjøttfargen er gul, ofte med en rød ring av karstrenger. Knollene har høyt tørrstoffinnhold. Ringerikspoteten har sitt eget dyrkerlag og eget nettsted: ringerikspotet.no

Rosenpotet

Foto: Erling Fløistad

Rosenpotet, Early Rose og andre sorter med lignende navn kan være samme sort, men det er ikke tilstrekkelig undersøkt. Begge disse går for å være svært gode matpoteter og de har en betydelig skare av tilhengere som vanskelig kan unnvære slike poteter. Mens Rosenpotet oppgis å være en tysk sort, skal Early Rose ha oppstått fra frø fra sorten 'Garnet Chili' i 1867. Sorten var med i *Forsøg med ny Potetsorter i 1874* omtalt i *Anden beretning om Ladegaardsøens Hovedgaard for Aarene 1872 og 1875*.

Sorten er svært tidlig. Knollene er runde til ovale og litt flattrukte med middels dype øyne og markerte lange øyenbryn. Skallet er lyse rødt, men kjøttet er hvitt, ofte med en svak rødfarge i karstrengene. Plantene er middels høye med noe åpent ris. Rik blomstring med hvite blomster. Sorten er svak mot tørråte. Begge sortene finnes i genbanken sammen med andre sorter med lignende navn; Rosen, Rosenring og en landsort som kalles Rosenpotet fra Nøbben. Det er genbankens aksesjon med navn Early Rose som er klar for oppformering.

Sammenligning av alle «Rosensortene» vil bli gjort.

Rosenring

Rosenring er sannsynligvis samme sort som Early Rose. Den stammer fra 1861, som en frøplante fra sorten Garnet Chili.

Knollene har rød skallfarge og middels små knoller, med glatt til middels glatt overflate. Kjøttfargen er hvit til kremfarget. Sorten er tidlig til svært tidlig og gir middels avling.

Planten har opprett vekst og dekker moderat til godt mot ugras. Blomstene er hvite og blomstring skjer moderat til ofte. Svært sjelden kommer toppeple med frø.

Når det gjelder sykdommer er sorten svak mot tørråte på bladverk, og knollene er svært mttakelig for tørråte.

Russet Burbank

Foto: Wikipedia

Russet Burbank har oppstått som en frøplante av sorten Early Rose. Den ble sendt ut på markedet i 1875. Foredler var Luther Burbank, USA.

Knollene er ovale til lange. Skallfargen er grovt rødbrun mens kjøttfargen er blekt gul. Sorten er ikke brukt som matpotet, men er en svært god industripotet, spesielt til chips pga sin klare gulfarge etter koking. Sorten er sein med et stort avlingspotensiale.

Plantene er middels høy med mørk grønne blad. Russet Burbank er svært svak mot tørråte.

Rutt

Rutt er en norsk sort, foredlet fram ved Institutt for plantekultur, NLH og sendt ut i 1982. Sorten er en krysning mellom sortene Laila x Alcmaria. Foredler er Lars Roer.

Rutt er en matpotet av god kvalitet, med over middels tørrstoffinnhold for en tidlig sort. Noe svak mot mørkfarging. Knollene er rundovale til ovale knoller med middels dype grohull. Lys rød skallfarge og gul kjøttfarge. Store knoller med svært pen form/utseende. Sorten er tidlig og gir gode avlinger.

Planten har lavt til middelshøyt ris med middels dekkevne. Noe antocyanfarge på stengelen. Blomstringen er sparsom til middels sterk. Liten blomsterstand med lys rødfiolett blomster med hvite spisser. Ved siden av de normale 5-talls blomster, forekommer blomster med 6 støvbærere og 6 kron- og begerblad.

Rutt er resistent mot potetkreft, men svak mot tørråte, spesielt på riset, noe sterkere på knollene.

Rød Gulløye

Rosenpotet, Early Rose og andre sorter med lignende navn kan være samme sort, men det er ikke tilstre

Rød Kvæfjording

Foto: Svein Solberg & Simon Jeppson ©NordGen

Sorten har oppstått i Nord-Norge, i områdene i og omkring Kvæfjord i Troms, som var et sentrum for potetdyrking i Nord-Norge. På 1800-tallet var Rød Kvæfjord hovedsort i Troms og i andre nord-norske bygder med klima for potetdyrking. Rød Kvæfjord er registrert som bevarings-sort på norsk offisiell sortliste.

Rød Kvæfjord har runde knoller med dype øyne og sterkt innsunket navlefeste. Knollene er sterkt røde med blåfiolette øyne. Det finnes også blålige varianter. Potetkjøttet er gulhvitt. Poteten har høyt tørrstoffinnhold og den er kjent for god matkvalitet.

Rød Kvæfjord er ikke immun mot potetkreft og svak for tørråte. Den er derfor vanskelig å dyrke sør i landet der sykdoms- og smittepresset er høyere enn i nord. Potetplanten har grønt ris med sterkt blålig eller brunlig fargede stengler, spesielt på øvre del og ved internodiene. Plantene blomstrer rikt med sterkt rød fiolette, nesten blåfiolette blomster. Rød Kvæfjord er en av 16 potetsorter som NGB's arbeidsgruppe for potet har valgt ut som spesielt bevaringsverdig etter å ha undersøkt et stort antall sorter fra Norge og Norden.

Sarpo mira

'Sarpo mira' er en ungarsk sort fra 2002. Foredler er Sarpo KFT, Zirc i Ungarn. Nasjonal sortliste i 2002. Sorten tas med i vårt norske genbanksortiment fordi den er en tørråteresistent sort som er etterspurt av det økologiske landbruket, og ikke fordi det er en sort som tilhører den norske plantearten.

Sorten er svært sein under norske forhold. Knollene er lange til ovale, skallet er slett og rødt med grunne og gule grohull. Kjøttfargen er hvit. Sorten har middels matkvalitet.

Planten har opprett vekst. Den blomstrer sparsomt og får sjelden toppepler. Blomsterfargen er rød fiolett.

Foto: Erling Fløistad

Sharps express er en engelsk sort, kjent fra forrige århundreskifte, som er mye dyrket i Norge. Det er en tidlig sort med svært gode mategenskaper. På grunn av sin gode smak blir den fortsatt brukt av noen entusiaster som dyrker poteter til eget bruk. Mange som dyrker sorten, men som har glemt navnet, har sendt den inn til sortsbestemmelse under navn som 'Falsk mandel', 'Tidlig lang' e.l.

Sorten angripes lett av tørråte, og det er en ulempe at den setter knollene så høyt at de har lett for å bli grønnfarget.

Shetland Black

Denne gamle sorten stammer fra Shetlandsøyene, men et gammelt ubekreftet sagn forteller at de første knollene av sorten som kom til de britiske øyer ble plukket opp fra et skipsvrak fra den Spanske Armada i 1588. Sikre bevis for sortens eksistens kommer først på 1920-tallet. Sorten kalles også for 'Black kidney'.

Rett etter høsting er knollene intenst lilla, men blir litt mer kjedelig brun-lilla under lagring. Kjøttet er hvitt med lilla farge i ledningsstrengene under det tykke skallet. Blomstene er blåfiolette til lilla med hvite flekker, men sorten blomstrer sjelden. Knollene er mindre enn hos moderne sorter, med en litt ujevn oval form, litt tynnere i den ene enden. Smaken er god, karakteristisk, men mild.

Planten er svakt overhengende som dekker moderat til godt. Avlingen kommer middels seint. Knollene er jevne og medium til stor knollstørrelse. Sorten er svært mottakelig for tørråte på bladverk, litt mindre mottakelig på knollene.

Avling fra fem knoller av Shetland Black sommeren 2013. Foto: Per Bjarte Gjeldnes

Blomster av Shetland Black. Foto: Ørnulf Ødegaard

Sparris

Aspares og Sparris finnes begge i genbanken og kan være samme sort. Sparris finnes også i NordGens genbank og er der oppgitt å komme fra Sverige.

Opphavet til sorten er imidlertid ukjent. Sparrispotet har vært noe dyrket som en delikatessepotet.

Knollene har en spesiell avlang form med markerte "øyenbryn". Avlingen består ofte av mange relativt små knoller.

Plantene kommer sent i gang, men får etterhvert en frodig vekst. Den blomstrer rikt med mange rødfiolette blomster. Sorten har høyt innhold av glykoalkaloider og man bør derfor ikke spise for mye Sparrispotet.

Svart Valdres

Svart Valdres er en gammel sort som både er funnet i Valdres og andre steder i landet. Erling Olsen leste først om sorten i gamle forsøksmeldinger fra Løken forsøksgård, og i 1967 dukket poteten opp hos en eldre gårdbruker i Øystre Slidre. Der i garden hadde 'Blåpotet' eller 'Svartpotet' blitt dyrket så lenge man kunne huske, og den ble fortsatt høyt verdsatt.

'Svart Valdres' er en halvsein sort med hvite blomster. Knollene er mer mørke blå enn svarte, ofte med et noe stripete mønster. Kjøttfargen er gul, men med innsprengte røde flekker og sjatteringer. Knollene koker lett i stykker. Matkvaliteten er god, men de som ikke er vant med sorten synes ofte at kjøttfargen ødelegger for smaksopplevelsen. Seinere har sorten dukket opp også andre steder; i 1993 i Nordland og like etterpå i Horninndal, der det ble oppgitt at potetene var kommet fra Vigra utenfor Ålesund en gang mellom 1870 og 1895.

Svart/Blå fra Skjåk

Denne poteta kom fra et gammelt søskenpar i Skjåk, og de kunne fortelle at sorten hadde vært på gården i hele deres brukstid, dvs. at den nok har vært dyrket i Skjåk sammenhengende fra ca år 1900 og kanskje enda lenger. Knollene har en uregelmessig fordeling av hvite og mørke blå, nesten svarte felter, derav navnet som er satt på sorten. Knollene har forøvrig en ujevn overflate med fordypninger rundt grohull og ellers på knollen, noe som forøvrig kjennetegner mange gamle sorter. Sorten skal være spesielt god å spise rå.

Mange husker enda at rå poteter var godt knask før import av all verdens herlige frukter ble vanlig på norske fruktfat. Sorten ble antageligvis dyrket ganske mye i Skjåk og omegn utover på 1900-tallet. Erling Olsen har opplevd på utstillinger å høre gamle folk fra Skjåk si at de husker sorten fra sin egen barndom.

Foto: Per Bjarte Gjeldnes

Avling fra tre miniknoller av sorten Svart/Blå fra Skjåk sommeren 2013.
Foto: Per Bjarte Gjeldnes

Svartpotet fra Vegårshei / Blå kongo

Dette er sannsynligvis samme sort, eller en variant av den særpregede sorten 'Blå Kongo'. Dette blir undersøkt ved hjelp av DNA-analyser i 2014. Opprinnelsen til sorten er ukjent, men gjennomfarget "Black potato" er kjent fra 1700-tallet.

Knollene er litt avlange, mørke blå utenpå og fiolette tvers gjennom. Det finnes ulike varianter av "blåpotet" eller "svartpotet" med ulike grader av blå og fiolett farge. Sorten er ganske tidlig. Den er utsatt for bløtråte.

Foto: Åsmund Asdal

Sverre

Landsorten som har fått navnet 'Sverre' stammer fra Erfjord, men ellers er sortens opprinnelse ukjent. Sorten har god matkvalitet, er middels tidlig og har hvite blomster. Fasongen er avlang og overflaten på knollene er glatt.

Personen som har overlevert sorten fra Erfjord oppgir at sorten opprinnelig var svært utsatt for tørråte, men at han et år fant et potetris i åkeren som var helt friskt, mens alle de øvrige plantene var syke og sterkt angrepet. Han tok vare på settepotet fra denne ene planten og senere har problemene med tørråte vært mindre.

Foto: Erling Fløistad

Kanskje har denne sorten en viss resitens mot tørråte, men dette er ikke undersøkt nærmere.

Tidlig blå fra Halden

Foto: Erling Fløistad

Denne landsorten kommer fra Østfold, der det er oppgitt at det er en tidlig og god sort som i lang tid har vært dyrket mye i søndre del av fylket. Den er kjent fra tidligere tiders torghandel i Halden. Potetene har god form, noe ovale knoller med blått skall og hvitt kjøtt.

Troll

Sorten 'Troll' er den av våre norske sorter som blir mest brukt til økologisk dyrking, og årsaken til det er at den er ganske sterk mot tørråte. Den er middels resistent på riset og har sterk resistens på knollene. 'Troll' er også resistent mot potetkreft.

'Troll' er en norsk sort fra 1981 da den ble sendt ut fra Norges landbrukshøgskole på Ås. Sorten er en krysning fra krysninger mellom henholdsvis Doré x Pimpernell og Falke x Aquila. Foredler var Lars Roer ved Institutt for plantekultur.

Potetene er rundovale med sterkt gult kjøtt og dyprødt skall. Potetene har grunne grohull og meget pen form. Den har god smak og en melen konsistens. Den gir stor avling med jevnstore knoller og lite småpoteter. 'Troll' blir regnet for å være en god matpotet, og den har middels høyt tørrstoffinnhold.

Planten er knapt middels høy og riset dekker bra. Kraftige stengler med tydelig antocyanfarge, særlig nederst. Blomstene er rød fiolette med hvite spisser. Svak til middels sterk blomstring med små blomsterstander. Griffelen stikker ofte ut før knoppene åpner seg. Toppepler ganske vanlig.

Foto: Borghild Glorvigen

Tromøypotet

Tromøypotet er en landsort som trolig har vært dyrket i minst 200 år i Norge. Den har, som navnet tilsier, sannsynligvis utviklet seg på Sørlandet, på eller i nærheten av Tromøya utenfor Arendal. Det er vanskelig å si hvor stort dyrkingsområdet har vært.

Røde karstrenger

Tromøypotet har gult kjøtt med litt rødfarge i karstrengene inni poteten. Skallfargen er rød med hvite partier ved groehullene. Sorten er resistent mot potetkreft, men svak mot tørråte. Den har høyt tørrstoffinnhold og melen konsistens. Tromøypoteten er en god matpotet, som altså er blitt satt pris på og benyttet i over 200 år.

En nordisk arbeidsgruppe har arbeidet med innsamling og vurdering av gamle potetsorter. Gruppen har blant annet i regi av Nordisk genbank (nå NordGen) prøvedyrket, beskrevet og evaluert sortene for ulike egenskaper. Resultatene er lagret i The European Cultivated Potato Database. Mer detaljert informasjon om Tromøypotetas egenskaper kan finnes i denne databasen via lenke nedenfor.

For 250 år siden

Tromøypotet er nært knyttet til vår tidligste potethistorie. Den 31. mai i 1757 skrev tollskriver Niels Aalholm på Tromøya i sin dagbok at han har ”observeret Potatoes at opkomme”, og dette er det første kjente dokument om dyrking av potet til mat i Norge.

Truls

Landsorten Truls kom fra Jæren og ble inkludert i Erling Olsens potetsortsamling ca 1990. Der hadde den vært dyrket i lang tid, men det er uvisst hvor lenge og hvorfor den har fått navnet Truls.

Sorten har også gått undernavnet 'Tidlig tysk' og det spekuleres i om sorten kom til Norge med tyske soldater under siste krig og deretter ble overtatt og dyrket videre av bønder på Jæren.

Foto: Erling Fløistad

Sorten har hvitt skall og hvitt kjøtt. Den har store knoller og gir god avling. Knollene er rund-ovale med glatt og fint skall. Den begynner å sette groer svært tidlig om våren og skiller seg ut ved å være den tidligste av landsortene i sortsgenbanken.

I 2009 skrev Erling Olsen til Institut für Pflanzengenetik und Kulturpflanzenforschung i Lüsewitz i Tyskland med spørsmål om sorter som kunne stemme med beskrivelsen og som ble dyrket der under krigen. Han fikk til svar at en svært tidlig sort 'Vera' ble registrert der i 1943, og at den forøvrig passet til beskrivelsen. Om dette er samme sort er foreløpig ikke undersøkt.

Tysk blå

Sorten Tysk blå er en middels sein matpotetsort, en landsort som man antar kommer fra Tyskland. Sorten finnes foreløpig bare hos NordGen, og materialet er samlet inn fra Sverige. Dette er sannsynligvis samme sort som har vært dyrket i Norge under navnet Svenske poteter. I Sverige kalles den også for Blå mandel.

Knollen er lang og oval, har slett overflate med gunne øyne. Skallet er som navnet sier, blått, mens kjøttfargen er hvit. Sorten har høyt tørrstoffinnhold, blir fort melen ved koking. Planten er relativt høy og glissen i veksten. Den blomstrer rikelig med små hvite blomster. Sorten er mottagelig for tørråte.

Foto: Erling Fløistad

Foto: Svein Solberg & Simon Jeppson ©NordGen

NGB-nummer 3224

Pimpernel x (Doon Star x Aspotet-1006), Institutt for plantefag, NLH, 1972.

Halvsein—sein matpotet. Sorten ble tatt ut av sortslista 1982.

Vestar har ovale knoller med grunne grohol. Skallfargen er rød og kjøttfargen kvit - svakt gul. Groene er rødfiolette.

Plantene har kraftig ris og blomstrer rikelig. Blomstene er rødfiolette.

Vestar er resistent mot potetkreft. Sorten er meget motstandsdyktig mot tørråte på ris og knoller. Under visse dyrkingsvilkår er knollene noe utsatt for indre nekroser.

Sorten har gode lagringsegenskaper. Vestar har middelshøgt tørrstoffinnhold, er noe mjølen og har god matkvalitet.

Tekst: Hentet fra boken Potatis i Norden / Pohjolan Perunat ©NordGen

Foto: Svein Solberg & Simon Jeppson ©NordGen

Ås-poteten er den første egentlige norske potetsorten, hvis vi ser bort fra landsorter som oppsto mer eller mindre tilfeldig og ble dyrket lokalt i bygder og grender. Norges landbrukshøgskole (NLH) på Ås startet med sortsforedling i potet i 1920, og sorten 'Ås' ble godkjent i 1932. Den ble mye brukt, spesielt under krigen og fram til midten av 1960-årene. Ås-potet har ovale knoller med hvitt kjøtt og hvitt skall.

Da sorten kom representerte den et stort framskritt når det gjaldt motstandskraft mot sykdommer; Den var resistent mot potetkreft, hadde god motstandskraft mot tørråte og ble lite angrepet av skurv.

Ås-potet har noe lavt tørrstoffinnhold, og ved sterk gjødsling får den nedsatt matkvalitet. Ås-potet ble tatt ut av den norske sortlista i 1973. Da hadde andre og bedre sorter etter hvert overtatt markedet, men få sorter har en like stolt historie som Ås-poteten.